

Minder fra Darum Sogn.

Af forh. Amdsraadsmedlem **P. K. Pedersen**, Frøsiggaard.

I fordums Tider var der en ret livlig Forbindelse mellem Darum Sogn og det ligeoverfor liggende Fanø, navnlig Sønderho; selv langt ind i det nu udløbne Aarhundrede hentede mange Fanøboere deres Brændsel, Korn og Kartofler ved Darum Strand, hvor der var et „Lejested“ ved Strømmen, som kommer fra Sneum Aa. En af mine Forfædre, Peder Christensen i Darum, drev i Slutningen af det 18. Aarhundrede en ret betydelig Kolonial- og Produkthandel. Han solgte Smør, Korn og Flæsk over Fanø til Norge, ja endog til Holland; men da han afstod sin Ejendom, hørte dette Forhold op.

Peder Christensen var i 1782 bleven Fæster under Kærgaard i Hunderup Sogn; men da han var født i Tømmerby i Sneum Sogn paa en Fæstegaard under Sneumgaard, maatte han betale Herremanden¹ paa denne Gaard 200 Rdl. Kurant (omtr. 640 Kr.) — og det endda i Guld, thi det forlangte Herremanden udtrykkelig — for at blive løst fra sit Stavnsbaand. Ja han maatte endog overlade den Sneumgaard Herremand nogle store Sten, han havde opgravet paa Gaar-

¹ N. R. Øllgaard († 1783).

dens Mark og siden kløvet og tilhugget, eftersom de hørte Tømmerby-Gaarden til.

Da Oberstløjtnantinde Gersdorff, født Rosenørn, til Kærgaard døde i 1786, blev der 25. og 26. Oktbr. s. A. af Arvingerne holdt Avktion over Godsets Fæstegaarde. Ved den Lejlighed købte Peder Christensen sin Gaard paa 6 Tdr. Hartkorn for 1200 Rdlr. Samtidig købte han „Tueeng“ i Darum Enge paa 21 $\frac{1}{2}$ Td. Land og solgte den igen i 7 Parceller, hvorved han tjente meget betydeligt. Han kunde saaledes afsé 1800 Rdlr. som Laan til Ejeren af Gredstedbro Kro. Da denne saa en Aarrække efter vilde betale ham Pengene tilbage, var det i de uheldige Aar, da Papirpengene stadig sank i Værdi: Kromanden kom med Papirpenge, og det kunde Peder Christensen jo ikke sige nej til; men han tabte 1200 Rdl., idet han kun fik 600 Rdl. i Sølv for Papirpengene. Og saa vilde det endda have gaaet endnu værre, hvis han havde ventet endnu længere.

Det var i den Tid, at min Bedstefader — nedenævnte Kjeld Svendsen — betalte en Ko paa Varde Marked med 1200 Rdl., og da 1 Pund Tobak kostede 30 Rdl. Ja da saa det galt ud for Bønderne, naar de skulde betale deres Skatter. Staten maatte da tage Korn for en Del af Pengene. Af min Bedstefaders Gaard i Darum (6 Td. Hartk.) betaltes der i April Kvartal 1812 til Staten Rug og Byg for 110 Rdl. 59 Sk. og kontant 14 Rdl. 38 Sk., i Oktober Kvartal s. A. Rug og Havre for 122 Rdl. 48 Sk. og kontant 397 Rdl. 18 Sk. Det var meget besværligt for Bønderne, idet de selv maatte besørge Kornet paa Loftet i Kornmagasinet eller ogsaa betale derfor, og gav de ikke

gode Drikkepenge, var de sikre paa at faa Kornet kasseret. Med 1814 holdt denne Skattebetaling med Korn op, og der betaltes kun med kontante Penge; men det trykkede jo alligevel haardt, da Pengenes Værdi var saa langt nede.

En anden Mand, der ogsaa købte sig fri fra Fæsteforholdet ved Avktionen paa Kærgaard, var Svend Nielsen. Han gav 240 Rdl. for et Bolsted paa 1 Td. 5 Skp. 3 Fdk. Hartkorn. Denne Svend Nielsen havde mistet sin første Hustru paa den sørgelige Maade, at hun druknede i en Brønd. Da hendes Ejendele skiftedes mellem Arvingerne — det var i 1769 —, sés det, at hun har været rigelig forsynet med gode Klæder, blandt andet havde hun hele 5 Trøjer med Sølvknapper. Dette — tilligemed Peder Christensens ovennævnte Køb af sin Frihed fra Stavnsbaand med *Guldpenge* — tyder paa, at det ikke har været helt knappe Tider for Bønderne — vel at mærke dengang!

Samme Svend Nielsen vilde helst undervise sine Børn selv, da det nok var en meget maadelig Almueskolelærer, de dengang havde i Darum. Sønnen Kjeld kom som Dreng til at tjene i Hjerpsted Præstegaard i det vestslesvigske, halvfemte Mil Syd for Ribe, og blev saa konfirmeret der. Præstens Datter tog sig en Del af hans Undervisning og lærte ham at læse og tale Tysk. Da han kom hjem fra Hjerpsted til Darum, havde han et Par Skøjter med, og de vakte megen Opsigt; mange Mennesker samledes, da han første Gang prøvede dem paa Isen, man kunde da ikke forstaa, at han kunde løbe paa de tynde Jærn. Da han skulde være Soldat, kom han til at ligge i Garnison i Rendsborg, og dér kom det ham til Nytte, at han havde lært at tale Tysk. Hans Garnisonstid tog ialt

8 Aar (fra 1796 til 1804). Han blev saa gift med en Datter af førnævnte Peder Christensen og blev saaledes — ved Svigerfaderens Afstaaelse — Ejer af dennes Gaard i Søndergrandelav¹ i Store Darum.

Da vi i 1807 kom i Krig med Engelskmændene, blev der oprettet Kystmilits til Forsvar for vore Kyster, og Kjeld Svendsen blev da øverstbefalende for denne Milits for Darum og Hunderup Sognes Vedkommende. Sydøst for Søndergrandelav ligger der nogle høje Banker. Paa disses højeste Punkt rejstes der en Stang med en Tjæretønde paa til at stikke Ild i, naar Fjenden viste sig, eller der fra andre Signalstationer paa Kysten blev meldt om hans Ankomst. Der blev stillet 2 Mand som Vagt paa Stedet, og et Bræddeskur blev der rejst, hvori der stod en opsadlet Hest, for at den ene af Vagtmandskabet hurtigst muligt kunde sammenkalde Beboerne i Hunderup Sogn, naar der var Fare for fjendtlig Landgang. Stien, som førte over Marken til Vagthuset og videre frem, var kendelig endnu for faa Aar siden og gik da under Navn af „Vagtstien“.

Henimod den daværende Krigs Slutning, sidst paa Aaret 1813, oversvømmede Kosakkerne Sønderjylland og kom endog herop over Kongeaaen. Kjeld Svendsen fik da en Løjtnant i Kwartér og lod i den Anledning opsætte Krybber i Laden til Løjtnantens Heste. Løjtnanten gjorde Vrøvl og vilde have, at Kjeld skulde

¹ Store Darum By er delt i de 3 Afdelinger: Sønder-, Midt- og Nørregrandelav; hver af disse udgjorde i tidligere Dage som et lille Samfund for sig selv. Byen har i ældre Tid været heget mod Øst med Diger, og der var Led for alle Udkørsler til Agermarken, for at løsgaaende Kreaturer om Efteraaret kunde holdes i Engene og paa Græsfennerne. De Mænd, der saa passede disse Led eller Bomme, fik gerne Navn derefter, og disse Navne er endnu bevarede i Slægterne, baade „Led“ og „Bom“.

trække sine egne Heste ud af Staldene for at give Plads for de fremmede. Men Kjeld sagde nej: Løjtnanten kunde ikke forlange mere Bekvemmelighed for sine, end der var ham anvist, og fik ikke mere hos ham. Løjtnanten trak Sabelen og truede Kjeld. Kvinderne skreg; men lige meget hjalp det, Kjeld blev ved sit. Saa stak Officeren Sabelen i Skeden igen, løb op i Præstegaarden til Ritmesteren og klagede over „den tyske Bonde“, han var indkvarteret hos. Da Ritmesteren af Præsten havde faaet Besked om den forvovne Bonde, der turde driste sig til at sætte sig op mod Militærpersoner, fik Piben en anden Lyd, og nu var der ikke noget i Vejen for, at Løjtnantens Heste kunde staa i Laden. Inden sin Afrejse maa denne Kosakofficer være bleven gode Venner med Kjeld, thi han forærede ham en Pistol, som jeg endnu i min Barndom husker, var ophængt over Kakkellovnen i Dagligstuen, hvorfra den senere er forsvunden.

En Gang er dog baade denne Koksakpistol og min Bedstefaders Sabel fra Kystmilitstiden i 1807 bleven tagne frem med Tanken om at skulle bruges mod Fjender. Det var i 1848, da de vilde Rygter om de udbrudte Slavers forfærdelige Tog fra Rendsborg ad Jylland til kom os for Øre. Da maatte alle vaabenføre Mænd ud for at øve sig til at modtage de frygtede Fjender. I Darum Sogn samledes Mandskabet til Øvelse paa en Mark lige Øst for Midtgrandelav, dér hvor Darum Mejeri nu ligger. Min Fader og begge vore Tjenestekarle var med; Fader havde faaet fat i en gammel Jagtbøsse med Flintlaas, den ene Karl bar Bedstefaders Sabel, den anden hans Pistol. Byens 3 Smede fik travlt med at smede Vaaben, spidse skarpe Spyd med spidse, skarpe Korsarme. Hver Mand fik

en rød Kokarde med hvidt Kors i. Seks Mand gik hver Nat paa Vagt omkring Byen for at passe paa, at ingen mistænkelige Personer slap ind. — Men Frygten og Faren drev jo da snart over, i alt Fald for de udbrudte Slaver. Da de rigtige fjendtlige Soldater kom — det var i Foraaret 1849, da tysk Kavalleri blev indkvarteret her, men de var her kun 1 Dag —, var man rigtignok ikke videre dristig ved det; jeg husker, at i mit Hjem blev, da Tyskerne nærmede sig, en stor Kiste med Sengeklæder begravet i Høladen, en mindre Kiste med Linned i Kornladen og en Æske med Sølvtoj i Køkkenet.

I et Hus lidt Syd for Kirken havde der indtil faa Aar før Krigen boet en gammel Mand, „gammel Jens“ kaldet. Han havde engang forudsagt, at „Blaamændene“ skulde faa Sedler udleverede paa Gaden udenfor hans Hus; dengang havde vore Soldater *rød* Mundering Men da saa i 1849 vore danske Soldater kom i *blaa* Mundering og blev indkvarterede i Darum, fik de ganske rigtig deres Kvartérsedler udleverede udenfor den afdøde „gammel Jens's“ forrige Bolig, saa den gamles Spaadom gik i Opfyldelse.

Før Krigen, mens Toldgrænsen endnu var ved Kongeaen, dreves der som bekendt ikke saa lidt Smugleri, især med Sprit og Manufakturvarer, over Grænsen. Vor nærmeste Købstad Ribe laa vel Syd for Toldgrænsen, men hørte dog til Nørrejylland; naar Landboerne Nord fra saa købte Varer i Byen, fik de i Acciseboden i Ribe en „Passérseddel“, for at de kunde føre Varerne frit over Grænsen ved Gredstedbro. Men der kunde man saa, især paa Markedsdage, komme til

at holde i Timevis i lang Vognrække, da det jo tog Tid for Kontrolløren at forvise sig om, at man ikke førte andre Varer med sig end dem, der var anførte paa Passérsedlen; og det kunde nok falde somme Markedsgæster, der havde faaet lidt rigeligt at drikke, ind at drille Kontrolløren, saa det tog endnu længere Tid. Tværs over Landevejen var der en Bom, som kun aabnedes for hver enkelt Vogn, naar den var færdig med Eftersynet. Ved Acciseboden („Siseboden“) i Ribe betales der en Afgift af de Varer, man førte til Bys; hvad der saa igen udførtes, som Kreaturer, der solgtes paa Markedet til videre Forsendelse, fik man Godtgørelse for ved Udførselen.

Som Eksempler paa, hvorledes Smugleriet udviklede Smuglernes Snarraadighed og Snille, kan anføres følgende. En Dag kom Kontrolløren fra Darum ridende forbi Frøsiggaard ad Vejen til Vilslev. Han saa da en Mand komme kørende mod Nord ad en Markvej længere mod Øst; og at han havde noget i Vognen, var tydeligt nok. Men Manden kørte ganske rolig op paa en Ager, hvor der stod en Plov, spændte Hestene fra Vognen og for Ploven og begyndte at pløje. Det saa jo meget uskyldigt ud, Kontrolløren beroligedes og red sin Vej. Næppe var han ude af Syne, før Manden atter spændte Hestene for Vognen og kørte Nord paa med et helt Læs Sprit.

En Hestehandler, der ogsaa indsmuglede Manufakturvarer, har fortalt mig, at han en Dag red forbi Frøsiggaard med en Pakke Manufakturvarer spændt bag paa Sadelen, men hans store Kappe dækkede den. Kontrollørens Karl fra Darum holdt netop udenfor Gaarden, hvor hans Husbond var inde. Smugleren hilste roligt paa Karlen; men lige ved Gaardshjørnet

blæste Vinden hans Kappe til Side, saa Pakken blev synlig. Kontrollørens Karl raabte da: „I Kongens Navn befaler jeg: Holdt!“, men Jens Knude — saadan hed Smugleren — gav Hesten af Sporerne, Kontrolløren og hans Karl satte efter ham, det bedste de havde lært, men de maatte opgive det, da han ikke var til at naa. Nogen Tid efter traf Jens Knude Kontrolløren i Kikkenborg Kro. „Skal vi bytte Heste?“, spurgte Kontrolløren. — „Nej!“ — „Hvorfor ikke det? De handler jo da ellers med Heste“. — „Nej, den skal ikke sælges til en Kontrollør, for saa kan ingen Smugler ride fra dem,“ sagde Jens Knude ganske lunt.

Kontrollør Bech i Darum havde engang faaet Nys om, at der vilde blive smuglet en Del Sprit over Kongeaaen udad mod Havet en bestemt Nat. Saa posterede han sin Karl ved „Udgrobene“, der ligger langs Havet ud for Vilslev Enge, og tog selv Post ved en Vej, der i en Fennes Længde mod Øst løber i samme Retning som „Udgrobene“. Smuglerne, som aldrig gik i Flok, men i Række med saa stor Afstand mellem sig, at de kunde raabe hinanden til med et aftalt Ord, naar der var Fare paa Færde, havde den Nat aftalt Ordet „Væk!“ som Advarselsraab. Da den første Smugler kom forbi Karlen, der laa skjult i en Grøft, sprang denne op, greb fat i Smugleren og raabte „Bech! Bech!“, mens Smugleren raabte „Væk! Væk!“ Bech kom, men de andre Smuglere undslap i Nattens Mørke. Den Smugler, der blev greben, havde kun et *tomt* Anker med sig, og det var jo toldfrit, saa dér fik Kontrolløren en lang Næse til stor Moro for Smuglerne.

Degnen i Darum maatte i ældre Tid ogsaa besørge Kirkesangen i Annekset Bramminge. En gammel Mand i Darum, Peder Iversen, der naaede over de 90 Aar, inden han døde, havde i sine unge Aar været Kusk hos Præsten i Darum. Naar Degnen da havde Forfald, havde Præstens Kusk besørget Sengen i Bramminge Kirke. Ja det havde han gjort mange Gange, fortalte han selv, men *Præst* i Bramminge det havde han kun været én Gang. Det var engang, at han kørte for Præsten til Bramminge; men da de kom dertil, holdt Gørding Præsts Vogn dér for at faa Darum Præst med, idet Præsten i Gørding var bleven pludselig syg. Saa maatte Peder Iversen til at læse en Prædiken op for de mange Folk, der var mødt. Der skulde ogsaa have været stor Altergang den Dag, men det kunde der jo nu ikke blive noget af.

I Darum var Peder Christensen Degn i omtrent 38 Aar; han døde 1850. Han maa have været ansét for at være en af Egnens dygtigste Lærere, thi da den „indbyrdes Undervisning“¹ skulde indføres, blev han udsét til at indøve denne nye Undervisningsmaade med Omegnens Lærere, som saa mødte hos ham i flere Hold flere Dage ad Gangen. Han blev senere Dannebrogsmænd. I sine ældre Aar forlod han dog den „indbyrdes Undervisning“, mens den blev ved at holde sig i Skolens yngste Klasse, hvor Peder Jakobsen var Lærer, vist i over 50 Aar.

Mens man brugte hin forlængst ophørte Undervisningsmaade, var Skolestuen indrettet helt anderledes end nu til Dags. Langs Væggene paa Stuens 3 Sider

¹ Jfr. „Fra Ribe Amt“ 1903, Side 147 fg.

var der fastgjort smalle (12 à 14 Tommer brede) Borde, med løse Bænke foran. Omtrent 12 Tommer over Bordene var anbragt paa Væggen en Liste med smaa Pinde i til at hænge Tabeller paa. Hele Stuen rundt var der langs Loftet anbragt en glat Liste paa 5 à 6 Tommers Bredde med paamalede Numre, som begyndte med Nr. 1 lige til Venstre for Døren og endte med Nr. 60 lige til Højre for denne, med saa stor Plads imellem dem indbyrdes, at der kunde staa et Barn under hvert Nummer. Saa snart Læreren kom ind om Morgenen og gav Signal i en lille Benfløjte, som hang ved hans Vest, indtog hvert Barn straks sin Nummerplads og blev dér, indtil Lektierne var hørte, og de skulde op-ramses udenad. Ude paa Gulvet stod der to brede Borde med løse Bænke paa hver Side, og midt ad Bordene var der anbragt en Liste i omtrent en halv Alens Højde med en dobbelt Række Smaapinde til at hænge Tabeller paa. Paa det ene af disse Borde var Bordpladens Kant paa hver Side forhøjet omtrent 1 Tomme; i disse Kanter var der høvlet en lille Fals, hvortil en Skodde passede, der kunde skydes langs ad Bordet, dog uden at berøre dette. Bordet var i Undervisningstimen belagt med tørt Sand, som ellers gemtes i en Skuffe i den ene Bordende; naar man saa trak Skodden hen derover, glattedes Sandet pænt ud. Ved dette Bord begyndte de yngste Børn deres første Øvelser i Regne- og Skrivekunsten med at skrive Tal og Bogstaver i Sandet ved Hjælp af en lille Pind. Der var ansat en „Bihjælper“ (et af de noget ældre Børn) til at holde disse Øvelser med 2 à 3 af de mindre Børn; og over Bihjælperne stod der igen en „Hjælper“, som havde Overtilsyn med et helt Bord ad Gangen. Læreren selv havde da ikke stort andet at gøre end

at høre Lektierne og katekisere lidt med de større Børn og saa i det hele holde Orden, hvortil Riset var ham en god Medhjælper. -- Naar Børnene var paa Plads, maatte de holde Hænderne paa Ryggen, og vé den, der vovede at tage dem fra denne Plads, undtagen naar de skulde bruges til Skrivning eller Regning! — Naar Frikvartéret — der rigtignok ikke varede et Kvartér — var til Ende, lød Signalføjten atter. Skulde man saa endelig hjem, naar Skoledagen var til Ende og Aftensangen var sunget, maatte hvert Barn kysse paa sin Haand og række Læreren den til „Godnat“, og det i Nummerorden, saa at de højeste Numre, som var Pigerne, først stod for Tur, da de stod nærmest ved Døren. Nr. 1, der stod lige til Venstre for Døren, maatte altsaa gaa hele Stuen rundt og slap sidst ud, — og det var ikke morsomt.
